

بررسی وضعیت کاریکاتور در جهان

مترجم: متین پدرامی

اشاره
آنچه در پی می‌آید، برگرفته از بیستمین شماره نشریه «وتی ورلد» است. در این مطلب، نویسنده به گونه‌ای فشرده و گذرا به وضعیت کاریکاتور در جهان پرداخته است. اما به نظر می‌رسد نویسنده آنچنان که باید شناخت کامل و کافی از وضعیت کاریکاتور در پنج قاره را ندارد. به هر حال، انتظار ما از چنین نشریه معتبری آن است که نویسندگان آن اشراف کاملی بر آنچه می‌نویسند، داشته باشند. با این همه، برای ما که کمتر آشنایی با وضعیت کاریکاتور آن سوی آب‌ها داریم، همین مقدار مطلب نیز غنیمت است.
عرصه کاریکاتور و طنز آفریقایی قابل توجه است، چون این قاره هنوز در حال شکوفایی و پیشرفت و توسعه درونی است.

آفریقا

آفریقا قاره‌ای وسیع با فرهنگ‌های گوناگون بومی است. آفریقا در عرصه کاریکاتور تا حدی تحت تأثیر قدرت‌های استعماری پیشین قرار داشت، اما اکنون (در دهه ۹۰) به نظر می‌رسد دیدگاهی سنتی و بومی بر آن تأثیر گذاشته، تا حدی که مانع بهره‌گیری از الگوهای خارجی شده‌است. به طور کلی، اتحادیه‌های قبلی (به ویژه اتحادیه‌های آمریکایی) نقش قابل توجهی در بازارهای این سرزمین ندارند. با پایان گرفتن مسئله تبعیض نژادی، آفریقای جنوبی به سمت کشورهای آفریقایی گرایش پیدا کرده‌است. به طور کلی وضعیت کاریکاتور در این قاره به صورت زیر است:

نامیبیا، کاریکاتوریست تندرویی دارد که در برنامه‌های تلویزیونی این کشور نیز فعالیت دارد. در این کشور، نشریه «موکراو» شیوه ملایم‌تری در تفسیرها و دیدگاه‌های خود دارد.

تامت‌ها پیش، مالوای عرصه چاپ کاریکاتورهای فرمایشی بود، اما پس از زوی کارآمدن حکومت تازه حال و هوای تازه‌ای در مطبوعات طنز این کشور دمیده شده‌است.

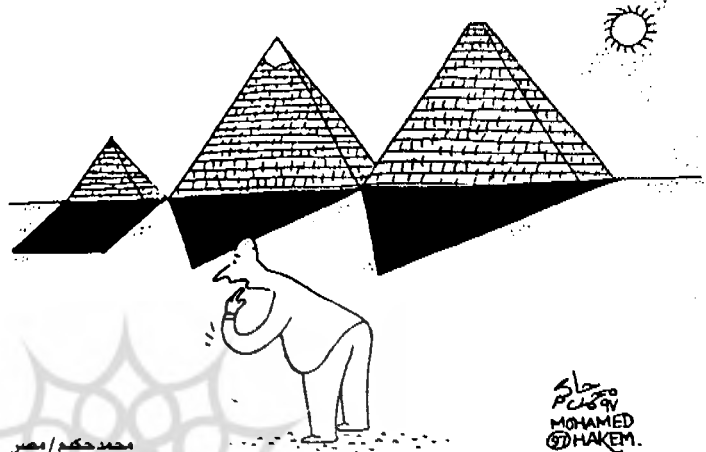
در موزامبیک، تفسیرهای اجتماعی به وسیله دیوالدو و ماکایا در نشریه هفتگی «رتمبو» ارائه می‌شود، کشور موزامبیک سابقه‌ای طولانی در استفاده از کاریکاتور دارد.

کشورهای تانزانیا و کنیا در نخستین سال‌های دهه ۹۰ دارای سیستم چند حزبی بودند. این مسئله موجب تجدید حیات مطبوعات این کشور، در نتیجه سبب رشد و شکوفایی کاریکاتور و نیز طنز شد. اکنون کاریکاتوریست‌های این کشورها طرح‌های خود را با آزادی بیشتری ارائه می‌دهند.

نیجریه، بزرگترین کشور این قاره و دارای کاریکاتوریست‌های متعددی است. اما شرایط سیاسی اخیر این کشور باعث کم‌کساری کاریکاتوریست‌ها شده‌است.

غنا بزرگترین کاریکاتوریست خود، فرانک ادوی، را به کنیا (شایرینی) فرستاده‌است. شایان ذکر است که در دهه ۸۰، این کاریکاتوریست مجموعه داستان‌های طنزی را خلق کرد که به صورت یک مجموعه تلویزیونی در غنا و تانزانیا پخش شد و در چند کشور دیگر نیز به نمایش درآمد. این مجموعه شامل داستان‌های تاریخی درباره قاره آفریقا بود.

به طور کلی باید گفت که طنز در قاره آفریقا به یک وسیله مبارزه برای پیشرفت و توسعه تبدیل شده‌است. طنزهای آفریقایی دارای زمینه ارتباط فکری قدرتمندی‌اند، به ویژه هنگامی که

محمد حکیم / مصر
MOHAMMAD HAKIM/EGYPT

جوناتان شاپیرو / آفریقای جنوبی
JONATHAN SHAPIRO/SOUTH AFRICA

احمد
محمد
MOHAMED
HAKEM.

قسمت اول

کاریکاتوریست‌های بومی انگیزه کار می‌یابند. امروزه، طنز مبارزاتی به عنوان وسیله‌ای اصلی برای ارتباط فکری کاریکاتوریست‌ها با مخاطبان نوجوان (دانش‌آموزان) این سرزمین درآمده‌است. در تانزانیایا، کاریکاتوریست‌ها و هنرمندان طنزپرداز تشکیلاتی را به نام «تاپوما» به وجود آورده‌اند که باعث ترقی و پیشرفت طنز در این کشور شده‌است.

یکی از مشکلات قابل توجه در مورد کاریکاتور و طنز در قاره آفریقا سختی تأسیس مجله یا روزنامه در این سرزمین است، بجز در موارد نادر در بعضی مجامع غربی که آن هم در زمینه‌ای از برگیری‌ها و صف‌آرایی‌های شخصی صورت می‌گیرد.

آسیا

قاره آسیا همواره با هنر طنز قرین بوده‌است. شاهد این ادعا طومارهای پراکنده «بی‌شاپ‌تویا» در قرن دوازدهم در ژاپن و «معبد هنر» در جنوب آسیاست که متعلق به خیلی پیشتر از قرن دوازدهم بوده‌است. به علاوه، در دوران حاضر، غربی‌ها با کاریکاتورهای آسیایی از طریق کتاب‌های طنز ژاپنی به نام «مانگا» و فیلم‌های انیمیشن آنها و در حد کمتری با طنز هنگ کنگی آشنایی دارند و این گونه آثار تقریباً در سراسر دنیا بازار دارد و به همین دلیل آسیایی‌ها یکی از قدرتمندترین طنز در جهان‌اند.

از نظر مخاطبان و علاقه‌مندان به طنز، هیچ کشوری در جهان به پای ژاپن نمی‌رسد. در این کشور، بعضی از کتاب‌های طنز «مانگا» به طور هفتگی با تیراژی در حدود ۵ میلیون نسخه به فروش می‌رسد. این آثار در سال بالغ بر یک میلیارد نسخه می‌شود. بسیاری از هنرمندان طنز در ژاپن از زمره افراد میلیونر آن به شمار می‌روند. در این کشور، اوساموتزوکا لقب «خدای طنز» را به خود اختصاص داده‌است.

طنز در فیلیپین هم قابل توجه است. در این کشور مطالب طنز در ۷۰ عنوان مجله و روزنامه چاپ و عرضه می‌شود و نیمی از فیلم‌های داستانی آنها در این زمینه ارائه می‌گردد.

در هنگ‌کنگ درگیری‌های چاپ و توزیع در میان هفت ناشر این کشور چنان جدی و خشونت‌آمیز شد که موجب فلج یکی از کاریکاتوریست‌ها گردید. همچنین ناشر دیگری که خود کاریکاتوریست هم بود، به دلیل مزاحمت‌های حرفه‌ای برای دیگران به زندان افکنده‌شد.

در میانمار، بسیاری از کاریکاتوریست‌ها خود ناشر آثار خویش‌اند.

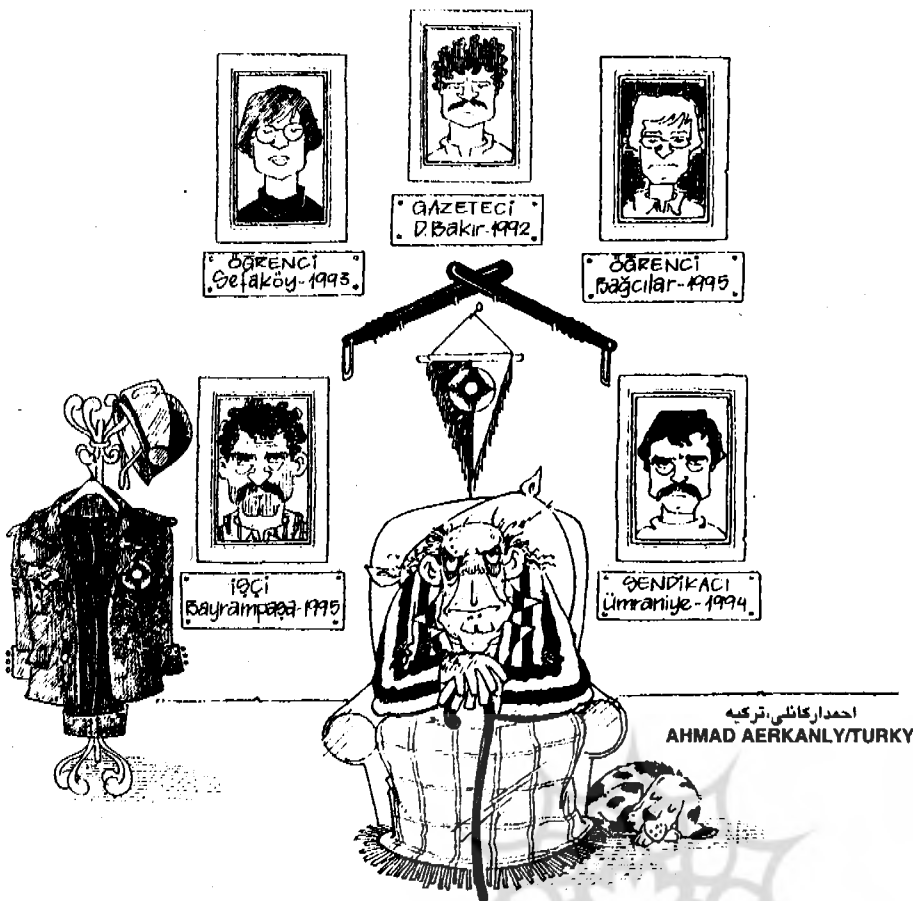
صنعت چاپ کتاب‌های طنز در کشورتایوان بسیار فعال و زنده است و بسیاری از هنرمندان این کشور ریزارخویی برای آثار خویش در کشورهای خارجی یافته‌اند.

در کشور کره، بسیاری از کتاب‌ها از طریق دهک‌های کوچکی که تحت نظارت هنرمندان اداره می‌گردد، عرضه می‌شود.

بسیاری از روزنامه‌های طنز در کشور سری‌لانکا به دلیل رقابت‌های جدید تضعیف شده‌اند.

در هندوستان، کتاب‌های کاتای «امارچیترا»، که به وسیله آنانت پای تولید می‌شدند تاریخ و مذهب و فولکلور هند بودند، دیگر چاپ نمی‌شوند. گرچه به تازگی داستان‌های مهیج و مصورهای طنزآمیز توسط موسسه هنری دیاموند، به بازار عرضه می‌شود.

در تایلند، یک ناشر عمده بازار چاپ کتاب‌های طنز را

احمد ارکانلی، ترکیه
AHMAD AERKANLY/TURKY

فانگ چنگ / چین
FANG CHENG/CHINA

در اندازه‌های عادی و جیبی در دست دارد. در دهه‌های گذشته، مصورهای مطبوعاتی در کشورهایی مانند اندونزی، مالزی، فیلیپین، تایوان و سری لانکا تا حد کمی درسنگاپورو هند و تایلند رواج داشته‌اند. مطبوعات ژاپن از نظر این نوع مصورها به دلیل وجود کتاب‌های طنز (مانگا) دچار ضعف است.

به طور کلی می‌توان گفت با اینکه شرایط سیاسی آسیا در طی این دهه به شکل قابل توجهی تغییر کرده، اما کاریکاتور طنز در آن دارای چاشنی تند و تیزی است. در بعضی ابعاد، در چین و میانمار و مالزی معمولاً به دلیل پرهیز از پرداختن به موضوع‌ها و شخصیت‌های سیاسی، کاریکاتورها شکل و ظاهر تفسیرهای سیاسی را یافته‌اند. کشورهایی مانند هندوستان و فیلیپین و تایلند کاریکاتوریست‌های سیاسی بسیار تندرستی دارند. کاریکاتوریست‌های سیاسی کره در تمام نشریات روزانه و هفتگی و حتی مجله‌های این کشور حضور دارند. این حضور حتی در دوران تسلط دیکتاتوری در این کشور از میان نرفت.

کاریکاتوریست‌های تایوان نیز در زمان برچیده شدن قوانین ازدواج در اواخر دهه ۸۰، گرایش‌های سیاسی پیدا کرده‌اند.

در بعضی از کشورها کاریکاتوریست‌های سیاسی باید با احتیاط بیشتری در بعضی عرصه‌ها کام بردارند. انتشار کاریکاتورهای سیاسی در کشورهایی مانند کامبوج و سری لانکا و میانمار بازتاب‌های جدی‌ای مانند درگیری و خشونت و زندان و غیره داشته‌است.

خاورمیانه

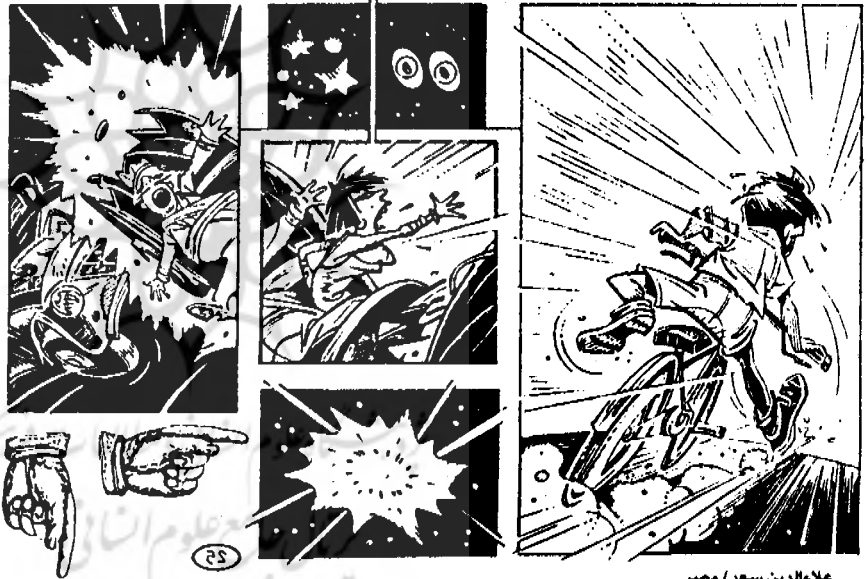
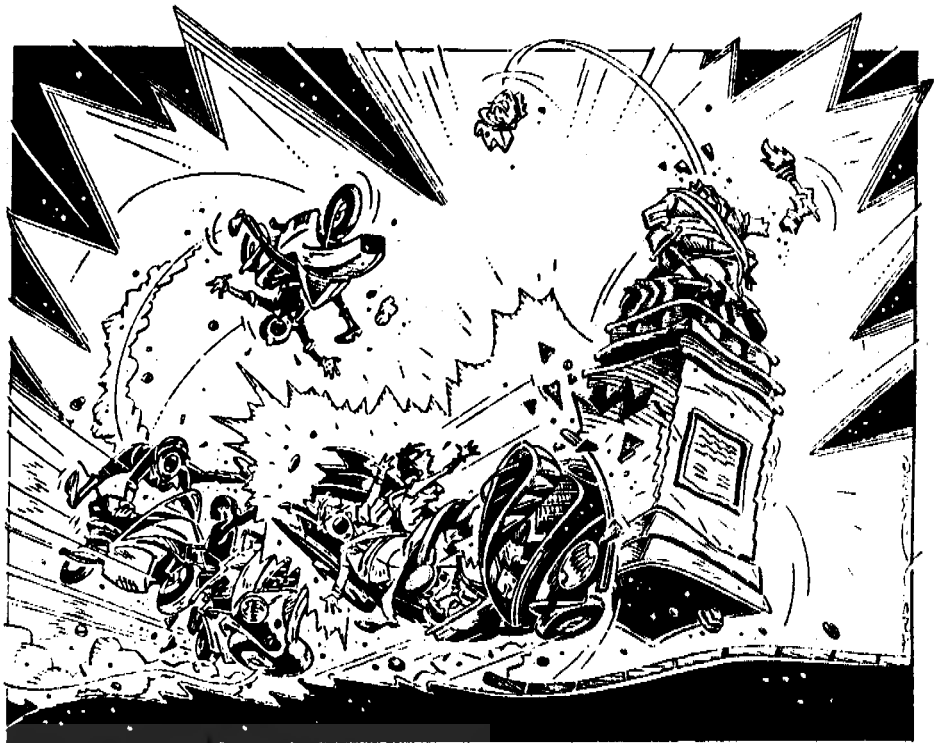
خاورمیانه پدیده رمزگونه‌ای است که مشکل بتوان آن را در طبقه‌بندی‌های متداول و همیشگی جغرافیایی و فرهنگی جا داد. گرچه بیشتر مردم آن به زبان عربی تکلم می‌کنند، اما کشورهایمانند ایران و اسرائیل و چند کشور دیگر هم بر آن وجود دارد. بجز اسرائیل، بیشتر کشورهای این منطقه مسلمان‌اند.

ایران

در سال‌های اخیر، کاریکاتور در ایران پیشرفت زیادی داشته است. افزایش تعداد نشریات کاریکاتور و وجود کاریکاتوریست‌های پرکاری که توانسته‌اند چند جایزه بین‌المللی را به خود اختصاص دهند و وجود آزادی نسبی در بیان افکار و احساسات در کاریکاتورها از دلایل مهم این پیشرفت است.

در تهران، ۵ مجله عمده کاریکاتور چاپ می‌شود که این تعداد در مقایسه با رژیم شاه (چاپ ۲ مجله) قابل توجه و چشمگیر است. این مجله‌ها عبارتند از: «گل‌آقا» به سردبیری کیومرث صابری، «طنز و کاریکاتور» به سردبیری جواد علیزاده، «کیهان کاریکاتور» به سردبیری محمدحسین نیرومند، «خورجین» به سردبیری دکتر گل‌افرا و «طنز پارسی» به سردبیری شمس ابرده؛ علی‌رغم مشکلات و سختی‌های موجود، کاریکاتوریست‌های ایرانی به طور گسترده در بیشتر جشنواره‌ها و رقابت‌های جهانی شرکت می‌کنند و برخی از آنها تاکنون جوایزی را نیز به خود اختصاص داده‌اند.

بر طبق قانون مطبوعات در ایران، هیچ گونه ممنوعیت قانونی برای انتقاد و طنز (کاریکاتور) در این کشور وجود ندارد، مگر در مواردی که توهین به

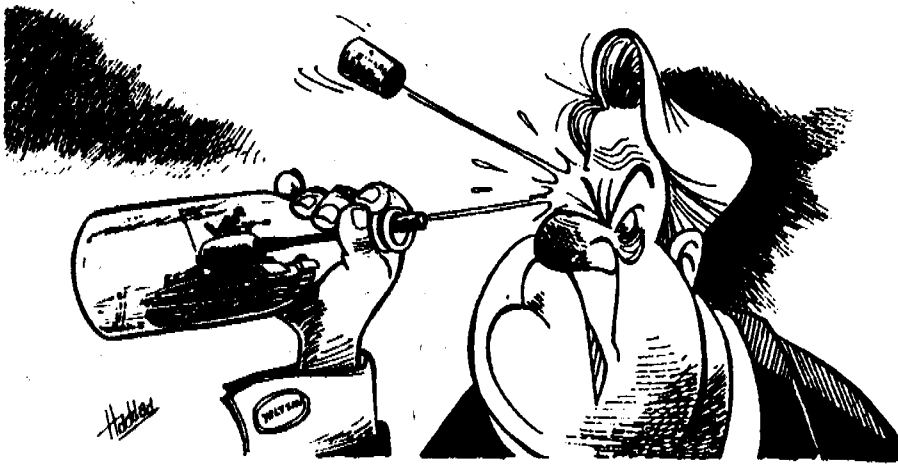

حبیب حداد / مصر
HABIB HADAD/EGYPT

علاءالدین سعد / مصر
ALADIN SAAD/EGYPT

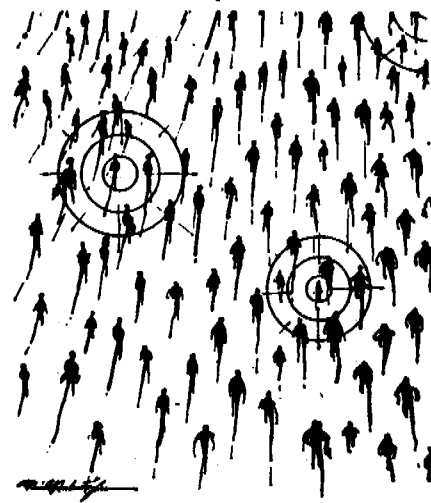
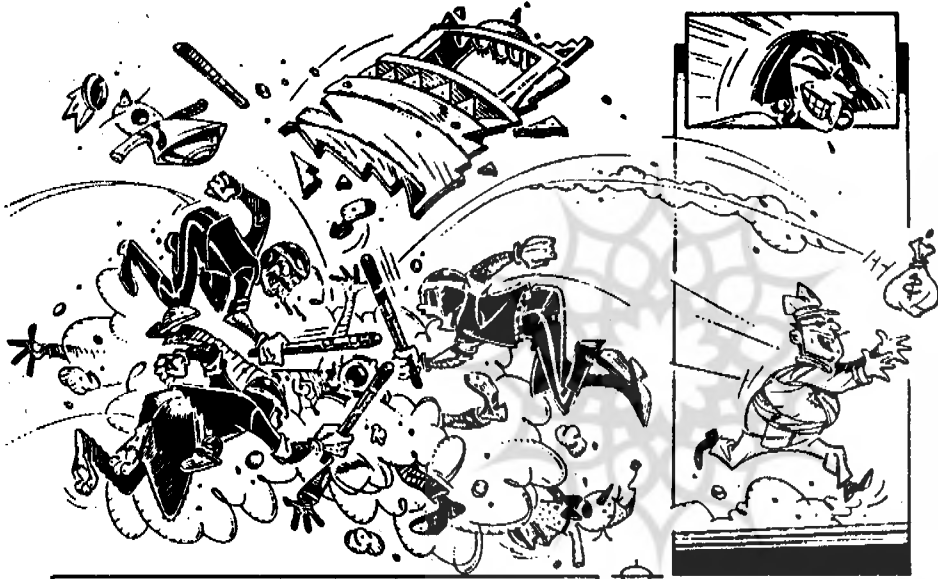
مقدسات و اشخاص مذهبی وجود داشته باشد که این امر برخلاف اعتقادات مذهبی و مقدسات مردم است. اما با این حال، انتقاد از وضعیت سیاسی و اقتصادی آزاد است.
ترکیه

ترکیه مظهر و نمونه مجسمی از رمز و رازهاست. کشوری با دو بخش آسیایی و اروپایی و با تأثیرهایی از شرق و غرب، با چنین خصوصیتی، این کشور بستر مناسبی برای فعالیت‌های کاریکاتوری است. انتشار ۶ مجله هفتگی طنز با حدود ۲۰۰ هزار نسخه تیراژ در کل (بر طبق آمار ۱۹۹۶)، وجود ۵۰۰ کاریکاتوریست فعال در نشریات و روزنامه‌ها و مجله‌ها و برپایی نمایشگاههای متعدد شاهدهی بر این ادعاست.

تشکیلات و محافل کاریکاتوریست‌ها در چهار شهر مهم سبب تشکیل دو - سه نمایشگاه و تضمینی برای برپایی مسابقه‌های سالانه «نصرالدین هجا» است. همچنین آثار کاریکاتوریست‌ها به صورت کتاب به وسیله موسسه و ناشران تجاری گوناگون به چاپ می‌رسد.

در دنیای کاریکاتور ترکیه، همه چیز مثبت نیست. در طی سال‌های ۹۵ تا ۹۶، چندین کاریکاتوریست بازداشت و تحت پیگرد مقامات دولتی قرار گرفته و یا به زندان افکنده شده‌اند که از میان آنها می‌توان به اوتان آیدین و احمد ارکانلی اشاره کرد.

مصر

در سپتامبر ۱۹۹۶، نمایشگاهی درباره کاریکاتور مصر در شهر قاهره برپا شد که برگزیده‌های کامل و جامع از آثار هنرمندان معاصر و آثاری متعلق به بزرگان کاریکاتور در گذشته‌های نه چندان دور را به نمایش گذاشت.

کاریکاتوریست‌های مصری از نظر تعداد زیاد و از نظر تشکیلات منظم‌اند. تشکیلات «کاریکاتوریست‌های مصر» در برپایی نمایشگاه‌ها و امور صنفی بسیار فعال است. رئیس این جمعیت، مصطفی حسین، یکی از اعضای شورای عالی فرهنگی مصر نیز هست. برخی از نمایندگان کاریکاتور امروز مصر عبارت‌اند از: حسن حاکم که نخستین بار فیلم‌های انیمیشن را در مصر ساخت، قویم فرغت، عبدالعزیز تنغ و کاریکاتوریست و تصویرساز و طنزپرداز به نام علاءالدین سعد.